

Entrevista a Jordi Castellanos a propòsit de Raymond Williams

IVAN MAMBRILLAS FINESTRA

Vaig entrevistar Jordi Castellanos el 18 de maig de 2010 al seu pis, al carrer de Còrsega de Barcelona. Jo llavors preparava una tesina, avui encara nonada, sobre la recepció de l'obra de Raymond Williams entre crítics literaris i historiadors de la literatura i la cultura d'aquí, i Castellanos, autor d'una ressenya sobre *Cultura i societat*¹ publicada a *Els Marges* el 1975,² encapçalava la nòmina d'investigadors amb qui calia parlar.

Ivan Mambrillas Finestra: En l'article «Modernitat, Modernisme i la història de la literatura catalana»,³ assenyala que Joaquim Molas aplica al romanticisme català uns conceptes que provenen de la síntesi que va fer-ne Raymond Williams a *Culture and Society: 1780-1950*.⁴ Ho podria explicar amb més detall?

Jordi Castellanos: *Cultura i societat* serveix a Molas per dissenyar el que serà la reinterpretació de la Renaixença i la manera com es van configurar els altres corrents. La idea central prové del conflicte entre artista i societat, que ve del capítol segon de *Cultura i societat*, i aquest model el traspassa, després, al Modernisme. En el Modernisme, per tant, potencia Santiago Rusiñol més que no ho fa, més tard, Marfany. Tot això ho explico en aquest article: Marfany potencia més la idea de la

1. R. WILLIAMS, *Cultura i societat (1780-1950)*, Barcelona: Laia, 1974, traducció de Jem Cabanes.

2. J. CASTELLANOS, «Situació i sentit de Raymond Williams. *Cultura i societat (1780-1959)*», *Els Marges*, núm. 3, gener del 1975, p. 124-127.

3. J. CASTELLANOS, «Modernitat, Modernisme i la invenció de la història de la literatura catalana», dins R. PANYELLA (ed.), *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX*, Lleida: Punctum i GELCC, 2010, p. 223-245.

construcció d'una cultura nacional i no tant la idea de conflicte entre artista i societat; per tant, ja canvia el *model Williams*, per dir-ho així, el model d'influència de Williams, aquell aspecte d'atenció a la cultura popular... Mira, abans d'anar a Anglaterra (hi vaig anar els anys 1970-1971), Molas em va fer una llista d'obres entre les quals hi havia els llibres que jo havia d'entendre: hi havia els de Raymond Williams i d'altres, com els d'Helen Garner, que m'han servit molt poc al llarg de la meua vida. Hi havia també obres de Hoggart, i d'aquesta barreja entre Williams i Hoggart en surt aquesta atenció a la construcció de la cultura que no només és les capes altes, que no només és la literatura culta i burgesa, sinó que també hi ha uns altres estrats. No, d'estrats, en aquells moments no se'n parlava; això ve una mica més endavant, de McDonald, que és americà. El concepte d'estrat li arriba [a Molas] després de Gramsci, però, encara abans de Gramsci, hi ha Williams. Crec que quan Molas fa la història de la literatura, sobretot el que publica dins d'*Un segle de vida catalana*⁵ (contribució que ressegueixo una mica en aquest article perquè em proporciona l'esquema del que ell explicava als Estudis Universitaris Catalans), encara no hi ha Gramsci. Gramsci hi serà quan impartirà classes a l'Autònoma, quan farà els cursos sobre la Pilar Alonso, sobre el cuplet, sobre les publicacions populars. Llavors sí que hi ha Gramsci.

I.M.F.: Per què Molas escriu *Una cultura en crisi* l'any...?

J.C.: *Una cultura en crisi* és dels setanta, quan comença a l'Autònoma. És possible que allí ja hi hagi Gramsci. Per tant, li devia arribar a finals dels anys seixanta. Jo crec que li arriba via Edicions 62, a través del Solé Tura i de tota aquesta gent. Als seixanta hi ha, també, molta influència de la cultura italiana, un gran impacte de la cultura italiana, que aleshores se sobreposa a aquestes influències britàniques o angleses o s'hi barreja. Es parla molt, aleshores, de les classes subalternes i de quin tipus de coses publiquen, i diria que a Molas Gramsci li resulta aclaridor, li serveix per aplicar alguns conceptes que venien dels autors britànics. Però aquest principi que la història de la literatura és una història social, que està lligada estretament amb la societat, que és un espai de lluita de classes i que, per tant, l'escriptor no està per sobre de les idees, que no és independent de les idees o, al contrari, que expressa un combat ideològic i que forma part d'aquest combat ideològic, jo crec que això li ve, fonamentalment, de Williams. Tot plegat, és clar, li encaixa amb altres autors com Vicens Vives i Rubió i Balaguer. La mateixa concepció de Rubió i

4. R. WILLIAMS, *Culture and Society: 1780-1950*, Londres: Chatto and Windus, 1958.

5. F. SOLDEVILA (dir.), *Un segle de vida catalana*, 2 vol., Barcelona: Alcides, 1961, p. 245-270, 561-580 i 1.363-1.370.

6. J. MOLAS, *Una cultura en crisi: notes d'aproximació*, Barcelona: Edicions 62, 1971.

Balaguer, d'una història de la cultura molt associada a la vida social, ja lliga amb tot això. Sí, ja és més Rubió que no pas Riquer: Riquer és un altre tipus de cosa.

Aquí hi ha un altre autor [en relació amb Molas] que és Caudwell, el marxista anglès. Ell també en parlava, d'aquest autor, que és una de les peces de la tradició marxista anglesa. Era, de fet, el crític marxista per excel·lència, en la seva època. Més endavant no, perquè va morir amb poc menys de trenta anys. També hi havia aquell grup de gent de l'Stephen Spender, tota aquella tradició, però el pensador literari és Caudwell, molt esquemàtic, d'altra banda.

I.M.F.: Williams havia mirat d'aplicar Caudwell, però no se'n va sortir. A més, quan mirava de fer-ho, trobava que quedava en evidència davant dels professors.

J.C.: Sí, Williams té l'avantatge de ser molt fi en les seves intuïcions, en els seus conceptes. Jo, per exemple, aquest llibre [agafa el seu exemplar de *Cultura i societat*], ara fa temps que no me'l miro, però és un llibre que, quan te'l mires, sempre hi trobes alguna cosa, no és un llibre d'aquells que sembla que ja hagi passat, que ja no serveix per a res. I si en mires la temàtica, des de William Morris fins a aquest aspecte de la societat... Mira, veig que hi tinc coses marcades... He de dir que el llibre em va interessar, i jo diria que encara m'interessa; no és un llibre que ja no et tornes a mirar mai més a la vida.

I.M.F.: També va llegir *The Long Revolution*.⁷

J.C.: Sí, aquí el tinc [n'agafa el seu exemplar de la prestatgeria], però potser no el tinc tan present. Era la derivació, en part, de tot aquest aspecte popular de *Cultura i societat*. A *The Long Revolution* hi ha tots els aspectes que haurien fet descompenyar *Cultura i societat* si Williams els hi hagués inclòs.

I.M.F.: En aquests llibres defensa que les institucions populars són consecucions tan creatives com els productes que associem a l'alta cultura, cosa que feia escàndol en determinats ambients. Jo, a Molas, li veig plantejaments semblants.

J.C.: Mira, quan vaig anar a Anglaterra, de Williams hi havia aquests dos llibres, al llistat de Molas. Ell em va fer un llistat de 20 o 30 llibres de crítica. Jo li vaig dir que, com que me n'anava a Anglaterra, aprofitaria per posar-me al dia de la crítica anglesa, i aleshores em va fer la llista de llibres que ell considerava que aniria bé que em llegís, i de Williams hi havia aquests dos llibres. Després va publicar, potser quan encara jo era a Anglaterra, *The Country and The City*.⁸ L'any 1973 vaig

7. R. WILLIAMS, *The Long Revolution*, Londres: Chatto and Windus, 1961.

8. R. WILLIAMS, *The Country and The City*, Londres: Chatto and Windus, 1973.

començar a l'Autònoma, per tant, em va agafar en aquell moment o quan jo encara era allà. Una altra cosa que recordo de Molas és que el va influir Trilling, que també tractava sobre la revolució liberal i aquest tipus de coses. Recordo que Trilling havia estat objecte de converses, que havíem anat a la llibreria i m'havia dit, «mira, ha sortit la traducció castellana del Trilling i val la pena». Tinc la traducció de la *Imaginación liberal*⁹ al castellà, la primera edició, del 1971. Recordo que quan vaig comprar el llibre, ell hi era. Érem al Drugstore de passeig de Gràcia, que ja no existeix i que tenia una llibreria a dalt, que estava oberta fins a les tantes. Un dia que una colla vam anar al cine, en sortir-ne, vam anar a fer una copa, vam passar per la llibreria del Drugstore... *Beyond Culture*¹⁰ és l'altre llibre gros de Trilling. És un personatge d'aquesta tradició marxista nord-americana un pèl heterodoxa, i és divertit perquè explica quins llibres es posa a llegir a classe i per què els escull.

I.M.F.: I Edmund Wilson també.

J.C.: També, també. Wilson no cauria tant dins del marxisme, però és possible que també sigui un dels autors que l'influís i el tingués present. Wilson ja va una mica més cap a les teories de l'ambigüitat del llenguatge, cap a l'anàlisi formal, una anàlisi a què aquests no donaven tant de pes. Amb tot, no podem pas dir que Williams no doni importància a l'aspecte del llenguatge, quan el que fa és, precisament, la història de la cultura a partir d'uns mots determinats. Per tant, l'ús d'aquests mots és clau, per a ell. Després ja farà aquell llibre sobre els mots clau, precisament.¹¹ Però, de tota manera, aquests autors utilitzen el llenguatge més com un vehicle per analitzar ideològicament la societat que no pas per agafar-ne les ambigüitats o els forats. Wilson aniria més cap en aquest altre caient que se separa una mica d'aquest grup, diria.

I.M.F.: Li puc preguntar si creu que Molas estarà d'acord amb el que vostè diu a «Modernitat, Modernisme i la invenció de la història de la literatura catalana»?

J.C.: Em baso molt en textos d'ell, tots són citacions d'ell. El que passa és que separo molt Marfany de la influència Molas, els diferencio molt. De fet, faig la diferenciació de l'un i l'altre sobre la seva concepció de la història de la literatura. Jo crec que ell no està del tot d'acord amb les teories de Marfany...

9. L. TRILLING, *La imaginación liberal: ensayos sobre la literatura y la sociedad*, Barcelona: Edhasa, 1971.

10. L. TRILLING, *Beyond culture. Essays on literature and learning*, Harmondsworth: Penguin Books, 1967.

11. R. WILLIAMS, *Keywords*, Londres: Collins, 1976.

I.M.F.: Vaig tenir l'oportunitat de parlar-li'n, a Molas, i va arrufar una mica el nas: «hi posa massa ideologia», em va dir, cosa que, d'altra banda, es diu força de Marfany.

J.C.: Sí, és possible que jo, per qüestions de procés, consideri que Marfany, en un moment determinat, deixa una mica la història de la literatura. De fet, l'abandona, ja no en fa. Fa estudis puntuals, però deixa de fer història de la literatura, encara que hagi publicat dos llibres, però són reculls de textos, no pas una articulació de la història de la literatura. I, en canvi, el que a nosaltres ens va donar Marfany en el seu moment va ser, justament, l'articulació de la història de la literatura catalana. Aleshores, en certa manera, Marfany va substituir Molas com a articulador de la història de la literatura, sobretot a través d'*Aspectes del Modernisme*,¹² que va ser un llibre molt clau, perquè aleshores va marcar molt el concepte de Modernisme i de Noucentisme. Després, Marfany ha aplicat això, com va fer el mateix Molas, al segle XIX. La teoria de Marfany sobre el segle XIX encara no ha sortit, i és una teoria que revolucionarà tot el concepte de Renaixença, i això, a Molas no li agrada gaire, tot i que la primera formulació grossa que Marfany va fer sobre la Renaixença va ser en aquell llibre sobre Molas, *Al professor Molas*.¹³ Jo crec que, en un determinat nivell, Marfany ens ha marcat molt, a nosaltres. Jo em considero molt marcat per Marfany. És cert que dóna molta importància a la ideologia, i és cert, doncs, que fa gravitar tot el Modernisme sobre un aspecte, i això fa que trossegi el moviment en els moments en què és modernista i en els moments en què no ho és. Aleshores, aquest aspecte que té tot moviment cultural d'uns punts d'ambigüitat, i fins i tot de recerca d'un triomf social, allò que té d'incoherent, per dir-ho així, no queda prou ben atès. De vegades, les incoherències són part dels posicionaments culturals, i no es poden considerar una defecció, una cessió, encara que una cessió de vegades també és necessària per al triomf. Dins del Modernisme hi ha moltes ambigüitats i, curiosament, si seguim la teoria de Marfany, arribarem a la conclusió —i això ho insinuo una mica a «Modernitat, Modernisme i la invenció de la història de la literatura catalana», encara que no en faig pròpiament crítica— que els llibres més importants del Modernisme són llibres antimodernistes, perquè justament es fan en un moment en què el Modernisme com a tal s'ha diluït, perquè no hi ha un moviment. I, és clar, arribaríem a una mena d'entelèquia. Què és el que et val, aleshores, la història de la literatura a partir de les idees, de les formulacions ideològiques, o les creacions literàries? Aquest és el problema a què et porten determinades posicions. Si radicalit-

12. J. L. MARFANY, *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial, 1975.

13. J. L. MARFANY, «En pro d'una revisió radical de la Renaixença», dins DA, *Professor Joaquim Molas: memòria, escriptura, història*, Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, vol. 2, p. 635-656.

zessis la posició de Marfany, arribaria un moment en què construiries la història de la literatura bàsicament sobre les idees i sobre els llibres, però sense tenir en compte el valor literari que els llibres poden tenir: una Víctor Català o un *Solitud* quedarien fora del Modernisme, perquè no tenen explícitament uns posicionaments o una defensa ideològica —corresponen al que Marfany anomena *Modernisme desvirtuat*. Tot plegat ho dic per explicar que una idea marxista de la literatura mantinguda amb molta intel·ligència, perquè Marfany és una persona d'una intel·ligència, d'una capacitat i d'un control sobre els materials extraordinaris, et pot portar a certes contradiccions en un moment determinat, quan t'has d'enfrontar en aquesta altra línia que donen els Wilson i companyia, el valor més literari dels llibres.

Aspectes del Modernisme és molt bo. Quan va sortir, recordo que Alan Yates i jo ens vam intercanviar unes cartes en què dèiem: «escolta, més val que pleguem». És un llibre impressionant. Però fixa't que Marfany ha fet una cosa: ha abandonat pràcticament la història de la literatura, o més ben dit, ha abandonat la literatura. De la cultura del catalanisme¹⁴ a la història de la llengua,¹⁵ les actituds socials... D'acord que continua molt en contacte amb la literatura, però mai ha fet el pas d'analitzar literàriament les obres.

I.M.F.: Però quan llegeixo el seu capítol sobre el realisme històric a *Història de la literatura catalana*,¹⁶ veig que sí que fa una anàlisi literària de les obres.

J.C.: Sí, hi fa una defensa del realisme històric, però en fa una defensa no com a marxista, sinó com a modernitzador de la societat. I està molt bé, perquè és un dels pocs textos sobre el realisme històric que l'analitza com a moviment cultural, i això és el que hauria de tenir importància. La reacció contra el realisme històric de vegades sembla que hagi estat una reacció diguem-ne estètica, contra l'estètica del realisme, i el realisme històric, abans que una estètica, és un intent de modernització. Jo dic que la història de la literatura es construeix perquè el realisme històric vol modernitzar la cultura catalana, i això és el que Marfany analitza. El que vol el realisme històric és modernitzar la cultura catalana davant de tot aquell resistencialisme historicista que s'ha anat instaurant després de la Guerra Civil i que té segregada la cultura dintre d'uns conceptes purament nostàlgics: sortim del resistencialisme i construïm una cultura moderna. Una cultura moderna vol dir una cultura compromesa amb la seva contemporaneïtat, i en aquells moments, la via estètica per comprometre-s'hi era el

14. J. L. MARFANY, *La cultura del catalanisme: el nacionalisme català en els seus inicis*, Barcelona: Empúries, 1995.

15. J. L. MARFANY, *La llengua maltractada: el castellà i el català a Catalunya del segle XVI al segle XIX*, Barcelona: Empúries, 2001. J. L. MARFANY, *Llengua, nació i diglòssia*, Barcelona: L'Avenç, 2008.

16. J. L. MARFANY, «El realisme històric», dins M. DE RIQUER; A. COMAS; J. MOLAS (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. 11, Barcelona: Ariel, 1998.

realisme i, per tant, defensaran el realisme. Es tracta de construir una cultura amb tots els instruments que hi ha. Deixem-nos de l'edat mitjana i construïm la història de la literatura moderna, i això és el que analitzo a «Modernitat, Modernisme i la invenció de la història de la literatura catalana». Parteixo de les citacions de Marfany perquè ell parla del que representa això; a partir d'aquí, me'n vaig a les citacions de Molas del llibre dels anys 1962 i 1963, dels seus cursos als Estudis Universitaris Catalans, en què justament potencia un aspecte que, com és lògic dintre dels capítols de la història de la literatura d'Ariel, quedava al marge, i que és aquest aspecte de la construcció de la història de la literatura del segle XX i XIX. Deixem-nos de mirar la Renaixença com la idea del *Volksgeist*, del poble que reneix, i deixem de buscar antecedents a la Renaixença i vegem que preromanticisme vol dir connexió entre cultura i societat, que romanticisme vol dir connexió entre cultura i societat, entre una cultura conflictiva i una societat conflictiva al segle XIX. A partir d'aquí, no es parla de Renaixença absolutament per a res. *A posteriori*, Molas el recupera, el terme, i jo crec que ho fa a partir del Modernisme. El concepte de Modernisme com a moviment global de revolta i construcció cultural li serveix després per dir que el romanticisme va ser un moviment paral·lel, i que d'aquest moviment, diguem-ne social, se'n va dir Renaixença. Es recupera, doncs, el terme *Renaixença*, però inicialment és un terme proscrit, perquè el que Molas vol és adoptar la terminologia europea i, per tant, parla estrictament de romanticisme, de naturalisme, etc. És clar, al tombant de segle ja té més problemes, «com n'hem de dir?», es pregunta. Però, per exemple, quan parla de noucentisme, fa el mateix, intenta no parlar de noucentisme, parla de començament de segle. A *Poesia catalana del segle XX*,¹⁷ a la part de l'anàlisi històrica, que és el que va fer ell claríssimament, no se cita el terme *noucentisme* excepte en un moment en què diu: «segons Eugeni d'Ors, se'n diu noucentisme, o noucentistes». Aquell és un text molt important per recuperar, després, el concepte de noucentisme, però en aquells moments no en parla. Aquest procés és interessant i jo, en aquest text, n'he fet un primer esquema, perquè forma part d'un embalum... Per tant, Williams és una peça de la modernització de la concepció crítica. A la tradició de Ribà, que Molas valorarà sempre, però, sobretot, a la de Triadú, que ha anat girant cap al món catòlic, cap a les concepcions catòliques, més espirituals, de la literatura —tot i que Triadú és una persona que està força al dia, un bon crític i un personatge molt interessant—, Molas hi oposarà tota aquesta concepció social, que és la via per modernitzar la vida cultural catalana. Per tant, aquí tenim un instrument de modernització.

I.M.F.: Quan vaig parlar amb Molas, va insistir molt a deixar clar que entre els autors que més el van influir no hi havia Williams.

17. J. MOLAS; J. M. CASTELLET, *Poesia catalana del segle XX*, Barcelona: Edicions 62, 1963.

J.C.: És que també hi ha Hauser. De tota manera, encara que digui això, crec que el concepte de l'escriptor romàntic, de l'artista romàntic, que li serveix per interpretar la Renaixença, ve de Williams. Em puc equivocar, eh? El capítol sobre l'artista romàntic d'*Un segle de vida catalana* és clau, jo crec, per veure com ell interpreta la Renaixença, el romanticisme a Catalunya. L'esquema que fa entre progressistes i conservadors, classes populars, cultura popular, cultura culta i conflictes entre els uns i els altres, l'interès pel treball, l'interès per determinades temàtiques, què fa aleshores Víctor Balaguer, què fa aquest, què fa aquell altre, jo crec que són elements clau que li vénen de Raymond Williams. Però és que si et llegeixes la concepció de Molas de la història de la literatura, és clar que va per aquí: l'esquema del conflicte artista-societat li serveix per al romanticisme i li serveix, després, per al Modernisme, i jo diria que fins i tot l'aplica a les avantguardes.

I.M.F.: I la reconstrucció que Williams fa, a *Cultura i societat*, del concepte de cultura com a resposta a les tendències de la nova societat industrial, també li serveix de model?

J.C.: És que Molas parla específicament de societat industrial! Aquí cito coses que són clavades [Castellanos llegeix el seu text]: «romanticisme com a art essencialment burgès»; «l'art s'insereix en la política». Tot això és Williams. «Sorgeixen grups antagònics, bàndols que lluitaven entre ells, sovint amb violència, i que intenten imposar-se i imposar al públic». Potser Molas fins i tot esquematitza una mica Raymond Williams. [Castellanos continua llegint el seu text] «Allò que havia fet Raymond Williams en relació amb la cultura anglesa, apartar-se de la idea general d'artista romàntic com a desinteressat de la política i remarcar, per contra, els estrets lligams amb la societat del moment. Això porta també tota l'atenció als centres de producció literària, institucions, grups, llibreries, editorials i la premsa perquè són al capdavant aquests centres...». Per aquí no ha sortit el terme *industrial*, però sí que l'uso. Aleshores explico la divisió que fa de la gent, dels diferents grups, i com tot plegat es concretarà en una col·lecció molt intencionada, que és l'antologia catalana d'Edicions 62, que, a més, pretenia establir el cànon amb vistes a l'ensenyament.

I.M.F.: Vostè l'ha fet anar gaire, Raymond Williams?

J.C.: Relativament. Conec força la seva obra i l'he consultat força vegades, però... *Cultura i societat*, jo crec que sí: va ser un llibre que em vaig empassar i que em va pesar molt. Ara, *The Country and the City*, més relativament. El seu llibre sobre marxisme i literatura¹⁸ també l'he llegit, però no crec que m'hagi impactat especialment. El que diria que m'ha incidit més és *Cultura i societat*, i és possible que sigui un fet

18. R. WILLIAMS, *Marxism and Literature*, Londres - Nova York: Oxford University Press, 1977.

comú. Sí, diria que és el llibre de Williams que ha impactat més. Quan vaig fer un treball sobre els clàssics i la literatura catalana, vaig partir de la seva definició de cultura, que començava amb «cultura com a conreu».¹⁹ I *Culture*²⁰ també l'he utilitzat, és un llibre de referència. I *Keywords*, també. Quan considero que no consultaré més un llibre, me l'enduc a una altra casa, i tots els llibres del Williams els tinc aquí, a casa. Per tant, penso que Williams és una peça a tenir en compte. Ara, globalment, m'ha influït? Això no ho saps mai. En el món acadèmic sempre et mous amb moltes referències, que vas llegint de maneres diferents al llarg del temps. Crec que a Williams li vaig enviar la ressenya i, si no m'equivoco, em va contestar alguna coseta... Era una nota convencional, em va contestar moltes gràcies i no sé què. Però em va fer gràcia, quan vaig publicar la ressenya. En aquells moments, era una mica un Déu. Primer em vaig alegrar molt que es traduís *Culture and Society*: el recomanava molt, aquest llibre. Ara potser ja no el recomano, primer perquè és un llibre de segle XIX... però diria que sí, que de tant en tant, si surt, el recomano... I també em va fer gràcia que es traduís, perquè en aquells moments tenia molta relació amb Anglaterra. Hi vaig ser lector i encara, durant tres o quatre anys, hi vaig viatjar molt sovint.

I.M.F.: I Terry Eagleton, un dels seus deixebles, el segueix?

J.C.: Eagleton el que ha fet és un salt cap a la modernitat des dels estudis culturals, i tota la seva anàlisi de la modernitat parteix bastant d'aquesta tradició. Així que, d'alguna manera, és un Williams actual. O potser no del tot actual, perquè avui ja no saps... Passa que jo, per la meua especialitat, m'he decantat molt per autors francesos que rellegeixen el tombant de segle, el final del XIX i la primera etapa del XX, i aquestes teories diguem-ne més sociològiques, que en certa manera les tinc subjacents —jo sóc fill de tot això, no ho nego—, les he anat deixant una mica en un segon pla. Jo mai m'he considerat un crític pròpiament marxista, allò, a l'engròs. Però de vegades t'endús sorpreses: al llibre de l'imperialisme d'Ucelay da Cal es diu: «des de la perspectiva marxista, Castellanos diu».²¹ Pam, ja m'ha col·locat l'etiqueta de marxista. A veure, considero que tinc un pòsit marxista, perquè l'he mamat. Ara, també tinc un pòsit antimarxista perquè ens n'hem desmamats, o sigui, una cosa i una altra, i, en certa manera, el que intentes fer és explicar-te la història de la literatura no tant partint de noms i mètodes concrets com partint del que vas analitzant. Intentes entendre, intentes explicar-te, intentes traduir, i explicar-ho de

19. Castellanos es refereix a *Literatura, vides, ciutats*, Barcelona: Edicions 62, 1997.

20. R. WILLIAMS, *Culture*, Glasgow: Collins, 1981.

21. E. UCELAY DA CAL, *El imperialismo catalán: Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*, Barcelona: Edhasa, 2003. Concretament, Castellanos al·ludeix a la frase «Como remarca, en una interpretació marxista, el historiador de la literatura catalana Jordi Castellanos», p. 478.

la millor manera possible, i de vegades això vol dir que, segons com, les ideologies tancades no t'acaben de ser útils, tot i que en determinats moments et poden haver obert camins. Per exemple, l'estructuralisme mai em va interessar especialment, però reconec que determinats aspectes de la desconstrucció, tot i que molt sovint donen visions molt parcials —jo sóc més aviat hereu, encara, de la història total—, tenen alguns elements molt útils justament per capgirar la visió tòpica de la història de la literatura o d'aspectes de la història de la literatura. I dins de la mateixa tradició francesa, també hi ha gent que està treballant molt bé aspectes de la història de la literatura. Hi ha un senyor que es diu De Palacio, que està molt bé, i Henri Mitlerand, que treballa sobre Zola, que han canviat molt els models clàssics de la història de la literatura, que eren uns espais molt tancats: «el naturalisme és això i pam». Si ho treballes a fons, fots una bomba allà dintre i es capgira tot: si et mires una mica a fons Zola, resulta que és un decadentista acabat, i tot això sembla que val la pena tenir-ho en compte, sobretot per evitar els esquematismes. En l'ensenyament, de vegades calen esquemes, no pas esquematismes; però, en un cert nivell, és molt sa trencar aquests esquemes.

I.M.F.: I Marfany, creu que l'ha tingut gaire en compte, l'obra de Williams?

J.C.: Jo crec que no, no gaire. Així com Molas va anar a parar a allò de l'estratificació cultural i aquest tipus de coses, Marfany no ho ha fet, això. Potser Marfany és molt més profundament marxista que no pas Williams. Jo diria que Marfany ha anat una mica cap als Adorno, i no tant a Williams com a la derivació dintre de la història de l'escola Williams, Thompson i tota aquesta gent, tota l'escola d'historiadors d'esquerres anglesa. Crec que ha entrat molt dintre de la tradició de *Past and Present*. Diria que Marfany, en aquests moments, alimenta la seva història de la literatura a partir de la història política i cultural. En el treball que prepara sobre la Renaixença se centra molt en els primers anys del moviment i deixa de banda els segons, que són els anys en què es reconstrueix la història. *L'Oda a la pàtria*, d'Aribau, no és un poema patriòtic, però comença a ser patriòtic quan se'l llegeix com a patriòtic, i actua com si fos un poema patriòtic, encara que la intenció inicial no fos aquesta. A Marfany a vegades li falta una mica aquest aspecte de la recepció, aquesta teoria de la recepció que et permet veure com una obra, dintre del seu espai de temps, pot ser una cosa determinada, però que després es pot anar utilitzant i manipulant. Tu pots dir: això és una manipulació. Sí, és una manipulació, però la història de la cultura i la literatura està plena de manipulacions i, per tant, no pots menystenir aquest tipus de lectures. Has de llegir *L'Oda a la pàtria* com ho fan al 1833, quan no és un poema patriòtic, però també com ho fan al 1859, quan ja ho és perquè s'ha mitificat i actua, enmig de la diglòssia i de tot el que vulguis, en un sentit determinat, movent unes coses. Però la idea de cultura nacional no hi és fins al Modernisme; el Modernisme és el primer moviment que es proposa construir una

cultura nacional. Estic molt d'acord amb Marfany sobre la Renaixença, però de vegades el perd voler fer de polèmic: és un escriptor a qui agrada molt escriure a la contra i, per tant, radicalitza les posicions polemitzant, encara que no sigui amb una persona concreta. Polemitza amb unes determinades idees, amb unes determinades concepcions, i aquesta polèmica també fa que es polaritzin les posicions, o que ell polaritzi una mica més del compte les posicions, i que de vegades extremi unes coses... però, potser, si no tingués aquesta actitud polèmica, no escriuria amb la gràcia amb què ho fa, una cosa en comporta una altra.